

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

XIX. évfolyam

Főszerkesztő

CSANDA GÁBOR

A szerkesztőbizottság elnöke

ÖLLÖS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság

Bíró A. Zoltán (Románia), Fedinec Csilla (Magyarország), Holger Fischer (Németország), Gyurgyík László (Szlovákia), Hunčík Péter (Szlovákia), Petteri Laihonen (Finnország), Lampl Zsuzsanna (Szlovákia), Lanstyák István (Szlovákia), Lengyel Zsolt (Németország), Liszka József (Szlovákia), Mészáros András (Szlovákia), Roncz Melinda (Szlovákia), Simon Attila (Szlovákia), Szarka László (Magyarország), Andrej Tóth (Csehország), Végh László (Szlovákia)

Tartalom

Tanulmányok

SIMON ATTILA

Magyarul a tárgyalóteremben. A magyar nyelv használata az első

Csehszlovák Köztársaság bíróságain 3

CSERNICSKÓ ISTVÁN

Ideológiai csata a nevek frontján 15

POPÉLY ÁRPÁD

A kárpátukrán szojm megválasztása 1939 februárjában (2. rész) 31

GAUCSÍK ISTVÁN

Az Országos Központi Hitelszövetkezet csehszlovákiai vagyona

(1918–1928) 65

HORBULÁK ZSOLT

Dél-Szlovákia gazdasági és szociális helyzete néhány mutató tükrében

(2. rész) 71

Közlemények

INGRID ALFÖLDYOVÁ–TOMÁŠ FICEK

A magyar és a szlovák tanítási nyelvű alapiskola ötödik évfolyamában

végzett tudásszintmérés (Tesztelés 5-2016) eredményeinek

összehasonlítása 79

LACZA ILONA

Az alapiskolai alsó tagozatos hiperaktív gyerekek nevelési módszereinek

összehasonlítása a szlovákiai iskolarendszerben 91

FÜLÖP LÁSZLÓ

I. Rákóczi Ferenc esküvője. Zboró, 1666 99

A.GERGELY ANDRÁS

Társadalom-morfológia, környezeti világok, antropogén együttthatások.

Pászka Imre újabb kötetéről 103

Dokumentumok

A komáromi Etnológiai Központ húsz éve. Kronológia 113

Könyvek

Molnár Imre (összeáll.): „Gyűlölködés helyett összefogás” Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez

(Tóth Pál Péter) 161

Zsolt Horbulák: Finančné dejiny Európy (história peňažníctva, bankovníctva a zdanenia)

(Juhász Gyula) 162

Horváth Kornélia: Fejezetek a kortárs magyar líráról

(Baka L. Patrik) 165

Keserű József: Bevezetés az irodalomtudományba

(Baka L. Patrik) 168

Csehy Zoltán–Polgár Anikó (szerk.): A mittelszoliszizmus terei.

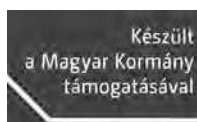
Tőzsér Árpád életműve (poszt)modern kontextusban

(Csanda Gábor) 171

Lapunk része az Európai Bölcsészettudományi és Társadalomtudományi Index (European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences – ERIH Plus) folyóirat-minősítő rendszernek. Folyóiratunk a CEEOL nemzetközi adatbázis által jegyzett.

ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Realizované s finančnou podporou
Úradu vlády Slovenskej republiky
– program Kultúra národnostných
menšín 2017

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

A szerkesztőség címe: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Park u. 4., 931 01 Somorja. E-mail: csanda@foruminst.sk • Kiadja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. IČO: 34 028 587. Felelős kiadó: Simon Attila igazgató • Nyomdai előkészítés: infopoint Kft. • Nyomta: Adecta, Kft., Čiližská Radvaň • Megjelent a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala támogatásával • Példányszám: 600 • Ára: 3 € • 2017. december • Nyilvántartási szám: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.forumszemle.eu>

FÓRUM SPOLOČENSKOVEDNÁ REVUE

Adresa redakcie: Fórum inštitút pre výskum menšín, Parková 4, 931 01 Šamorín. E-mail: csanda@foruminst.sk • Vydavateľ: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín. IČO: 34 028 587. Zodpovedný: Attila Simon riaditeľ • Tlačiarenská príprava: infopoint s.r.o. • Tlač: Adecta, s.r.o., Čiližská Radvaň • S finančným príspevkom ÚV SR • Náklad: 600 • Cena: 3 € • december 2017 • Evidenčné číslo: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.forumszemle.eu>

Ideológiai csata a nevek frontján

István Cserniczkó
Ideological Battle on the Front of Names

Keywords: Ukraine, decommunization, place names, toponyms, public space names, politics of remembrance, Ukrainian Institute of National Remembrance.

---

1. Múlt és jelen terhei

Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna rövid történetének legmélyebb válságát éli. 2013 késő ősztől – politikai és gazdasági válságok sorozata után és előtt – halálos áldozatokkal járó zavargások törtek ki Kijevben; 2014 márciusában Oroszország annektálta a Krím félszigetet; 2014 áprilisa óta folyik a hivatalosan „antiterrorista operáció”-nak nevezett háború az ország keleti végein. Az egész Európa biztonságát fenyegető, a szűkebb és tágabb térség gazdasági fejlődését visszavetítő, emberek ezreinek halálát okozó, több millió embert otthona elhagyására kényszerítő súlyos, politikai és gazdasági krízissel kombinált helyzetben Ukrajna a történelem átértékelése és a nyelvpolitika területén is harcot folytat (Cserniczkó 2016). A szimbolikus politizálás e két területének kereszteződésében került sor Ukrajnában a földrajzi nevek (újabb) felülvizsgálatára is.

A 2013 vége óta zajló válság során a törvényhozás szintjén az egyik hangsúlyos terület a szovjet múlt felszámolására irányuló törekvés. Ezt célozza meg az ukrán parlament által 2015. április 9-én elfogadott, az államfő által május 15-én aláírt úgynevezett „dekommunizációs csomag”.¹ Ez a törvénycsomag szakmai háttérként szorosan kötődik a kormánynak alárendelt Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézetéhez,² illetve kapcsolódik Ukrajna Alkotmánya³ 11. cikkelyéhez, amely kötelezi az államot az ukrán nemzet és történelmi emlékezete konszolidálására és fejlesztésére.

A négy jogszabályból álló dekkommunizációs törvénycsomag⁴ arról dönt: ki a hős és ki az ellenség az ukrán történelemben, mi a viszonya Ukrajnának a II. világháborúhoz,

---

1 Декомунізація. <http://www.memory.gov.ua/page/dekomunizatsiya-0> (letöltve: 2017. 08. 24.)

2 Інститут національної пам'яті. <http://www.memory.gov.ua/> (letöltve: 2017. 08. 24.)

3 Конституція України. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (letöltve: 2017. 08. 24.)

4 A négy törvény: Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» (№ 314-VIII); Закон України «Про увічнення перемоги

a kommunista és a náci rezsimekhez, illetve hozzáférhetővé teszi az eddig zárt levéltárakat. A törvények minden további vitát kizárva szögezik le Ukrajna függetlensége eszméjének elsőbbségét minden mással szemben, és a szuverenitás ideáljának védelmét bármilyen eszközzel mind a múltat, mind a jelent illetően (Fedinec–Cserniczkó 2016a, 2016b). A négy dekomunizációs törvény közül eggyel, illetve annak a földrajzi nevekre gyakorolt hatásaival foglalkozunk.

2. Nem ér a nevük

A Szovjetunió felbomlása után az államfordulat körüli időszakban a közösségi térben lezajló rendszerváltás egyik leglátványosabb jele a Lenin-szobrok ledöntése volt. Azonban korántsem sikerült a szovjet múlt minden terhétől és emlékeitől megszabadulni. Ezt az is jelzi, hogy 2013-ban – amikor kitört a független Ukrajna történetének a 2004-es narancsos forradalom utáni második, ezúttal méltóság forradalmának nevezett revolúciója – országszerte még több mint ezer Lenin-szobor állt. 2013–2014 fordulóján, a forradalmi lendület keretében, ismét hatalmas szobordöntögetési hullám söpört végig az országon (Nalivajko 2014).

A szovjet múlttal azonban ekkor sem számolt le teljesen Ukrajna. Miután Viktor Janukovics elnök 2014. február 22-én éjjel megszökött az országból, a hatalmat átvett új politikai elit éppen ezért szükségét látta a kérdés végleges rendezésének. A szovjet örökséggel való teljes leszámolás, azaz a dekomunizáció keretében megszületett a 2015. évi 317-VIII. sz. törvény „A kommunista és a nemzetiszocialista totalitárius rezsimek elítéléséről és jelképeik betiltásáról”.⁵

A törvény nem általánosságban tiltja be a címben jelölt tételeket, hanem fogalmi és tartalmi meghatározásokat ad. A tárgykörbe tartozóként sorolja fel a szovjet kommunista pártot, a kommunista és a nemzetiszocialista (náci) rezsimeket, a szovjet állambiztonsági szerveket. Ezen belül a „kommunista totalitárius rezsimek” jelképei közé sorolja az összes egykori szocialista ország, beleértve a Szovjetuniót, valamint annak egykori tagköztársaságai (közte az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság) zászlaját, címerét és egyéb állami jelképeit; minden olyan szimbólumot, amelyen jelen van a sarló, a kalapács és az ötágú csillag a szovjet idősakra emlékeztető bármilyen konstellációban; a tiltott eseményekben szerepet játszó személyiségeknek, illetve maguknak az eseményeknek emléket állító monumentumokat, feliratokat; magát a kommunista párt megnevezést. És persze azt is, hogy megyék, járások, települések és közterületek viseljék

---

над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945 років» (№ 315-VIII); Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» (№ 316-VIII); Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (№ 317-VIII/2015). A törvények nem hivatalos magyar fordítását lásd: Fedinec–Cserniczkó (2016a, 97–124. p.).

⁵ Закон України № 317-VIII/2015 «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/317-viii> (letöltve: 2017. 08. 24.)

ezeknek a nevét. Erre a Nemzeti Emlékezet Intézetének honlapja szerint azért van szükség, mert „nehéz elmagyarázni a gyerekeknek, mi a jó és a rossz, ha olyan utcákon mennek iskolába, melyeket gyermekgyilkosokról és tolvajokról neveztek el”.⁶

A törvény pontosan meghatározza, hogy a megyék, járások és települések átnevezéséről – az érintett önkormányzatoktól érkezett javaslatokat mérlegelve – Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa (parlamentje) hoz döntést. A helységeken belüli közterületek átnevezéséért az első periódusban (2015. november 22. és 2016. február 21. között) a helyi önkormányzat, illetve polgármester a felelős. Ha a megadott határidőn belül nem születik döntés az új közterületi nevekről, akkor a második periódusban (2016. február 22. és május 21. között) a megyei állami közigazgatási hivatal elnöke, azaz a kormányzó határoz az utcák, terek átnevezésekről (Korolenko és mtsai 2017, 135. p.).

Az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete „Amit tudni kell a dekomunizációról” címet viselő oldala⁷ részletesen értelmezi a törvényt. Arra a kérdésre, hogy meg lehet-e hagyni a település vagy a közterület régi nevét, ha az a törvény hatálya alá esik, a válasz egyértelmű: „Nem, nem lehet.” Ha az önkormányzat megtagadja az átnevezést, az szabotázsnek minősül. Érdekes azonban, hogy a személyi okmányokban (például a személyiben az állandó lakcím bejegyzésénél), ingatlanokra vonatkozó dokumentumokban (tulajdonlap) stb. nem tették szükségessé a település vagy a köztér nevének megváltoztatásának bevezetését, azok ettől függetlenül érvényesek maradtak (Korolenko és mtsai 2017, 136. p.).

2015 októberében az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete közzétett egy 520 nevet tartalmazó listát azokról a személyiségekről, akiről nem lehet intézményt, közterületet elnevezni Ukrajnában.⁸ A listában csak olyan személyek neve szerepel, akikre az ukrajnai települések és köztérek még bármilyen módon emlékeztetnek. Így például rajta van a listán Lenin, illetve a klasszikus trió másik két tagja: Marx és Engels is. Nincs viszont a listában Sztálin, akiről már rég nincs elnevezve semmi Ukrajnában.

A listában viszonylag kevés író, költő van. A törvény és a névsor alapján tehát Ukrajnában továbbra is szerepelhet közterület névadójaként például Makszim Gorkij és Vlagyimir Majakovszkij, akiről a 2012. évi CLXVII. számú, „egyes törvényeknek a XX. századi önkényuralmi rendszerekhez köthető elnevezések tilalmával összefüggő módosításáról” címet viselő törvény,⁹ pontosabban az ennek alapján készült akadémiai állásfoglalás¹⁰ szerint Magyarországon nem lehet közterületet elnevezni. Mint ahogyan Ukrajnában nem tiltott az 1848/1849-es szabadságharc leverését ellenző orosz cári

6 <http://www.memory.gov.ua/news/faq-use-shcho-vi-khotili-diznatisya-pro-dekomunizatsiyu> (letöltve: 2017. 08. 24.)

7 FAQ. Усе, що ви хотіли дізнатися про декомунізацію. <http://www.memory.gov.ua/news/faq-use-shcho-vi-khotili-diznatisya-pro-dekomunizatsiyu> (letöltve: 2017. 08. 24.)

8 Список осіб, які підпадають під закон про декомунізацію. <http://www.memory.gov.ua/publication/spisok-osib-yaki-pidpadayut-pid-zakon-pro-dekomunizatsiyu> (letöltve: 2017. 08. 24.)

9 <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1200167.TV> (letöltve: 2017. 08. 24.)

10 Összefoglaló a XX. századi önkényuralmi rendszerekhez köthető elnevezésekkel összefüggő szakmai vizsgálatról. http://mta.hu/data/dokumentumok/hatteranyagok/akademiai_szabalyozasok/osszefoglalalo__XX._szazadi_onkenyuralmi_rendszerek_b.pdf (letöltve: 2017. 08. 24.)

tisztet kitaláló kommunista író, Illés Béla neve sem.¹¹ A kárpátaljai Beregszász városában 2017 nyarán utca viseli a nevét.

Irodalmi kitalált személy is akad a tiltott nevek között: Pavel Korcsaginé, aki Nyikolaj Osztrovszkij *Ahogy az acélt megedzik* című regényének hőse.

Egyetlen még élő személy szerepel a Nemzeti Emlékezet Intézete által összeállított névsorban: Valentyina Tyereskova, az első női űrhajós. A legfőbb ok, amiért oda került: 2014-ben szerepet vállalt a Krím Oroszország általi megszállásában.

A hosszú tiltólistában egyébként három magyar található: Kun Béla, Zalka Máté és a kevésbé ismert Gavró Lajos neve. Kunról ez olvasható a listában: „A Krími Forradalmi Bizottság elnöke. A vörös terror megszervezője a Krímen.”¹² Zalka bűne, hogy „rész vett a szovjet hatalom kiépítésében Ukrajnában”.¹³ Gavróról annyit jegyeznek meg, hogy „Kijev katonai parancsnoka a város bolsevik megszállása idején 1919-ben”.¹⁴ A lista szerint van magyar vonatkozása Georgij Zsukov marsallnak is, az ő neve mellett indoklásként ugyanis egyebek mellett az is szerepel, hogy „a magyar forradalom egyik eltiprója 1956-ban”.¹⁵

3. Egy kommunista esete Szent Péterrel

A tömeges névváltozás megkönnyítése érdekében a sajtóban olyan anyagokat tettek közzé, amelyek térképre vetítve ábrázolták a névváltoztatásra ítélt településeket.¹⁶ A Nemzeti Emlékezet Intézetének összesítése szerint az ország településeinek 3 százalékat kellett átnevezni a jogszabály értelmében. A 2016. július 15-i állapot szerint

11 [https://hu.wikipedia.org/wiki/III%C3%A9s_B%C3%A9la_\(%C3%ADr%C3%B3\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/III%C3%A9s_B%C3%A9la_(%C3%ADr%C3%B3)) (letöltve: 2017. 08. 24.)

12 Kun a tanácsköztársaság bukása utána a Szovjetunióba menekült, ahol kinevezték a Krími Forradalmi Bizottság elnökévé.

13 Zalka Máté (született Frankl Béla) katona volt az első világháborúban, Doberdónál is harcolt az olasz fronton. 1916-ban orosz fogságba esett, és az 1917-es fordulat után a kommunizmus híve lett. Részt vett az oroszországi polgárháborúban. 1936-tól Lukács Pál tábornok néven a spanyolországi polgárháborúban harcol a 12. nemzetközi brigád parancsnokaként, ahol 1937-ben elesett. A Doberdó című regény írója. A szovjet korszakban a kárpátaljai Ungvár egyetlen magyar tannyelvű iskolája viselte a nevét (ma Dayka Gábor Középiskola).

14 A Máramaros vármegyéből származó Gavró az első világháborúban orosz fogságba esett, ahol belépett a kommunista pártba. A vörösök oldalán részt vett az oroszországi polgárháborúban. Később különböző párt- és katonai megbízásokat teljesített, főként a Szovjetunió távolkeleti területein. Ahogyan Kun Béla, ő is a szovjet terror áldozata lett: 1937-ben letartóztatták, 1938-ban kivégezték.

15 Zsukov a második világháború hősei közé tartozik, Leningrád felszabadítója, Berlin egyik elfoglalója.

16 Lásd például: Які міста позбавлять радянських назв? http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150410_cities_to_be_renamed_vc (letöltve: 2017. 08. 24.); Населені пункти, що підлягають перейменуванню у 2015 році. <http://infolight.org.ua/themap/dekomunizaciya-2015-sela#5.00/49.498/31.140> (letöltve: 2017. 08. 24.).

összesen 987 város, nagyközség és falu, továbbá 25 járás kapott új nevet (Korolenko és mtsai 2017, 137. p.). Ezek egy része azonban a de facto Oroszországhoz csatolt Krím félszigeten, illetve a kelet-ukrajnai szakadárók által ellenőrzött területen található.¹⁷ Ezeknek a településeknek az átnevezésénél nem volt arra mód, hogy a helyi önkormányzatoktól kérjenek javaslatot az új névről, ezért a Nemzeti Emlékezet Intézete tett erről javaslatot a parlamentnek (Korolenko és mtsai 2017, 137. p.). Az más kérdés, hogy a Krím immáron orosz hatóságai vagy a donyecki és luhanszki szakadárók a legkevésbé sem foglalkoznak azzal, hogy Kijevben időközben átneveztek egyes járásokat, településeket. Kijev úgy hidalta át ezt a problémát, hogy az érintett területekre vonatkozó átnevezési döntések nem a kihirdetés napján lépnek hatályba, hanem majd csak a területek fölötti kontroll visszaszerzése után (Korolenko és mtsai 2017, 137. p.).

A Nemzeti Emlékezet Intézete olyan útmutatókat, infografikákat is közzétett a honlapján, amelyek arról tájékoztatták a polgármestereket, hivatalnokokat, a közvéleményt, mi a módja a települések, közterületek vagy intézmények névváltoztatásának, s összefoglalóan bemutatták a betiltott jelképeket.¹⁸ A közterületek (utcák, terek) átnevezését egy 150 oldalas informatív brosúra mutatja be lépésről lépésre.¹⁹

Ekkoriban Petro Porosenko államfő bizakodva jelentette ki: nemzetbiztonsági érdek a dekommunizáció mielőbbi befejezése.²⁰ Ennek ellenére nem minden település fogadta örömmel a gyakran csak felülről erőltetett átnevezést. E tekintetben tanulságos Dnyipropetrovszk város névváltoztatási hercehurcája.

A II. (Nagy) Katalin orosz cárnő uralkodása idején, a 18. század végén alapított település a *Katerinoszláv* (Катеринослав) nevet kapta. Azon a helyen azonban már korábban, a 17. században állt egy *Kodak* nevű erőd, amely a lengyel–litván nagyfejedelem-ség keleti határát jelző erődítmény volt. Rövid ideig (1798–1801 között) a település viselte a *Novoroszijszk*, illetve (1918–1919-ben) a környék kozák szicsekhez kapcsolódó történe utaló *Szicseszlav* nevet is. E megszakításoktól eltekintve azonban 1784 és 1926 között *Katerinoszláv* volt a neve. A város a szovjet hatóságoktól kapta 1926-ban oroszul a *Dnyepropetrovszk*, ukránul a *Dnyipropetrovszk* nevet a Dnyeper folyóról, illetve Grigorij Petrovszkij szovjet-ukrán politikusról. Azonban Petrovszkij neve is szerepel azoknak a történelmi személyiségeknek a sorában, akiről nem lehet semmit sem elnevezni Ukrajnában.²¹

Az Ukrajna legnagyobb folyója mellett elterülő megyeszékhely új nevének kiválasztása során több történelmi névvel is számolni kellett tehát, s ennek megfelelően szá-

17 Эксперты создали карту декоммунизации Украины. <http://korrespondent.net/ukraine/3536680-eksperty-sozdaly-kartu-dekommunizatsyy-ukrayny> (letöltve: 2017. 08. 24.)

18 https://mega.nz/#F!o5AVHawA!Q11QLpqpMmc41_ysUIYORQ!0gJXBYDK (letöltve: 2017. 08. 24.)

19 <http://www.memory.gov.ua/sites/default/files/perejmenuvannja-vulyc.pdf> (letöltve: 2017. 08. 24.)

20 Порошенко: Декommунизация должна быть завершена. <http://korrespondent.xnet/ukraine/3682845-poroshenko-dekommunizatsyia-dolzha-byt-zavershena> (letöltve: 2017. 08. 24.)

21 Petrovszkij (1878–1958) ukrán családba született forradalmár, szovjet párt és közéleti személyiség volt. 1922-ben ukrán részről ő írta alá a Szovjetunió megalakulásáról szóló szerződést.

mos névjavaslat merült fel. Ám kétségkívül a legeredetibb ötlettel a városi önkormányzat²² és Olekszandr Vilkul²³ ellenzéki parlamenti képviselő állt elő. A Vilkul által a parlament elé törvénytervezettként beterjesztett elképzelés szerint²⁴ Dnyipropetrovszk névváltoztatás utáni új megnevezése: *Dnyipropetrovszk*...

A javaslat lényege, hogy a város nevében előtagként megmarad a Dnyeper (ukránul Dnyipro) folyó neve, de a szovjet-ukrán politikus helyére (Szent) Péter (ukránul: Petro) apostol kerül. Azaz: a település neve továbbra is *Dnyipropetrovszk* marad ugyan, de név etimológiája módosul: *Dnyipro* + *Petrovszkij* helyett *Dnyipro* + (Szent) Péter/Petro apostol lett volna a névadó.

A Nemzeti Emlékezet Intézete a javaslat kapcsán így foglalt állást: „Valós párbeszédet kell folytatnunk a múltról. Ezek a játékok és trükkök a totalitarizmus véres öröksége körül istenkáromlás és sértés az áldozatok millióinak emléke előtt. A régi név elutasítása a történelmi név vagy egy új elnevezés keresését feltételezi, nem pedig a régi név új magyarázatának kitalálását.”²⁵

Andrej Portnov történész a település neve kapcsán már korábban elindult vitát összefoglalva találóan jegyezte meg:

„jelzésértékű, mennyire nem beszélnek arról, a város orosz történelmét hogyan lehetne úgy integrálni a mai hivatalos narratívába, hogy az egyensúlyt teremtsen a valódi és képzelt, politikailag veszélyes tartalmak között; hogyan lehetne a katalini fejezetet (a kozák fejezettel együtt) a pillanatnyi politikai harc fegyveréből turisztikai védjeggyé és a város sajátos történelmi emlékezetének elemévé alakítani. Nem kevésbé fontos, hogy [...] marginalizálva van a lengyel történelem, pedig a 17. században keletkezett Kodak, mint a Rzecz Pospolita legkeletibb erődítménye, ily módon tudná betölteni szerepét a régió »európaiságának« konstruálásában” (Portnov 2009, 38. p.).

Végül egyébként hosszas vita után egy 2016. május 19-én hozott parlamenti határozat alapján Dnyipropetrovszk új neve *Dnyipro* lett.²⁶

Más városok sem nyelték le némán az átnevezés kényszerét. Így például *Kirovohrad* (Кіровоград) lakossága is tiltakozott az ellen, hogy *Kropivnickij* (Кропивницький) lett az új neve. A helyi hatóságok a témában folytatott polémia során javasolták, hogy a település

22 Депутати змінили «ітимологію», щоб зберегти назву Дніпропетровську. <http://www.pravda.com.ua/news/2015/12/29/7094054/> (letöltve: 2017. 08. 24.)

23 Вілкул пропонує перейменувати Дніпропетровськ у Дніпропетровськ. <http://www.pravda.com.ua/news/2016/02/4/7097863/> (letöltve: 2017. 08. 24.)

24 Проект Постанови про збереження найменування міста Дніпропетровськ Дніпропетровської області (щодо зміни етимології найменування міста - визначення найменування міста Дніпропетровська за назвою ріки Дніпро та на честь Святого Апостола Петра). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58036 (letöltve: 2017. 08. 24.)

25 <http://www.memory.gov.ua/news/faq-use-shcho-vi-khotili-diznatisya-pro-dekomunizatsiyu> (letöltve: 2017. 08. 24.)

26 Постанова Верховної Ради України № 1375-19 «Про перейменування міста Дніпропетровськ Дніпропетровської області» від 19.05.2016 р. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1375-19> (letöltve: 2017. 08. 24.)

kapja vissza eredeti, az 1775-ös városalapításkor kapott és az 1924-es első átnevezésig viselt *Єлисаветград* (Jeliszavetgrád) nevet, melyet a központi hatóságok azzal utasítottak el, hogy az a cári Oroszországra utal (Korolenko és mtsai 2017, 140. p.).²⁷

A kijevi hatalom – nem törődve az ellenkezéssel – parlamenti határozatokkal változtatta meg tehát az ellenálló települések nevét. Így 2016-tól a két említett megyeszékhely is új néven szerepel Ukrajna térképén. A két megye azonban maradt a régi néven: *Dnyipro* városa továbbra is *Dnyiproperetovszk megye* (Дніпропетровська область), *Kropivnickij* pedig *Kirovohrád megye* (Кіровоградська область) székhelye. Hogy itt miért maradhatott meg a kommunista múlthoz kötődő név? Mert a megyék átnevezéséhez az alkotmányt is módosítani kell, amely – az ország közigazgatási felosztását meghatározó 133. cikkelyben – konkrétan megnevezi az ország megyéit, köztük *Dnyiproperetovszk* és *Kirovohrád* megyét is (Korolenko és mtsai 2017, 135. p.). Az alkotmánymódosításhoz azonban máig nincs meg a kétharmados többség.

Az említett furcsaságok mellett más események is színesítették az átnevezési hullám egyhangúságát. A sajtó gyorsan felkapta például azt a hírt, hogy a Donyeck megyében található *Novohorodsze* (Новгородське, ahol a *нове* = új, a *городське* = városi) az átnevezési divatot meglovagolva a *Нью-Йорк*, azaz latin betűs írásmóddal a *New York* nevet szerette volna felvenni a turizmus élénkítése céljából. E tárgyban még törvényjavaslatot is benyújtottak.²⁸ Ám a Verhovna Rada nem díjazta az ötletet, így maradt a település régi neve.

A nagy névváltoztatási hullámnak lehetett volna haszna az államigazgatás számára is. A dekkommunizáció előtt például 42 *Petrivszke* és 28 *Ragyanszke* nevű település volt az országban. Adott volt a lehetőség annak elkerülésére, hogy sok helység viseljen azonos nevet. Azonban a névreformnak racionális államigazgatási elképzelések nem, hanem sokkal inkább szimbolikus ideológiai megfontolások álltak a háttérben. Így a helységnévreform után az összes *Petrivszke* és *Ragyanszke* eltűnt ugyan a térképről, de lett például 24 *Sztepove* és 22 *Visnye*ve nevű település (Korolenko és mtsai 2017, 138–140. p.).

4. Leninből Lennon

Kárpátalján is nyilvánosságra hozták a dekkommunizációs törvény értelmében átnevezendő települések és közterületek listáját, melyben két település és 558 közterület megnevezése szerepelt.²⁹ Az egyik átnevezendő település, a técsői járási *Komszomolszk* az 1947-ig használt *Nyimecka Mokra* (Німецька Мокра/Németmokra)

27 В Кіровограді мітинги из-за переименования города. Корреспондент.net, 27 декабря 2015 г. <http://korrespondent.net/ukraine/3608275-v-kyrovohrade-mytynhy-yz-za-pereymenovaniya-horoda> (letöltve: 2017. 08. 24.)

28 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60678 (letöltve: 2017. 08. 24.)

29 Перелік назв вулиць, провулків, площ тощо (у розрізі населених пунктів району, міста), визначених для перейменування. <http://zakarpattya.net.ua/Blogs/143392-Dva-sela-ta-558-vulyts-ploshch-i-provulkiv-na-Zakarpatti-maly-by-zminyty-nazvy> (letöltve: 2017. 08. 24.)

helységnévhez tért vissza. A másik a Huszti járásban található *Zsovtneve* (Жовтневе) község. A falu eredetileg az 1917-es nagy októberi szocialista forradalomra utalva kapta a nevét: az ukrán *жовтень* (zsovteny) szó jelentése: október, a *жовтневе* nagyjából azt jelenti: *októberi*. A helyi önkormányzat azonban megtagadta a névváltoztatást. Indoklásuk szerint a község nem az 1917-es pétervári fegyveres puccsról, hanem a helyi, jellegzetesen sárgás színű agyagos talajról kapta a nevét; a település neve így szerintük az ukrán *жовтий* (sárga) melléknévből eredeztethető.³⁰ A megyei és kijevei vezetés azonban nem fogadta el az érvelést, így a falut ma már *Zaberezs* (Забереж) néven kell keresni a térképeken.

Az ideológiai alapú névváltoztatás néha nagyobb politikai bonyodalmakat is okozott. Ennek egyik példája az volt, amikor Kijev főváros önkormányzata úgy döntött, hogy a dekkommunizáció keretében a Nyikolaj Vatulyin szovjet hadseregtábornokról elnevezett sugárutat Roman Suhevicsről nevezi át.³¹ A dolog pikantériája, hogy Vatulyin – akinek a neve egyébként nem szerepel a Nemzeti Emlékezet Intézete által közzétett tiltólistán – vezetésével szabadították fel 1943-ban Kijevet a német megszállás alól, és a tábornokot nem sokkal később, 1944 tavaszán a szovjetek ellen harcoló ukrán felkelők gyilkolták meg. Roman Suhevics az Ukrán Felkelő Hadsereg (UPA) parancsnokaként a szovjethatalom ellenében független Ukrajnáért harcolt, ám eközben a mai Nyugat-Ukrajna területén részt vett a lengyel és zsidó lakosság mészárlásában. Az egyik ukrain antifasiszta szervezet ezért bíróságon támadta meg a névváltoztatást, s a testület nem engedélyezte az átnevezést.³²

Mindez nem akadályozta meg Kárpátalja megye kormányzóját, Hennagyij Moszkalt abban, hogy Munkács városában két egykori kommunistáról elnevezett utcát Suhevicsről és egy nem kevésbé vitatott személyiségről, Sztepan Banderáról (lásd Fedinec–Cserniczkó 2016a, 2016b) nevezzen el.³³ Munkács város önkormányzata azonban saját hatáskörben felülírta a kormányzó döntését: a frissen átnevezett Suhevics és Bandera utcának más nevet adott.³⁴ S ha már szembefordultak a megye első emberével, a munkácsi képviselők egyúttal arról is döntést hoztak, hogy a város egyik zsákutcáját, melynek korábban nem volt neve, Moszkalról nevezik el, mely így a *тупик Геннадія Москаля* (Hennagyij Moszkal zsákutca) nevet viseli, finoman utalva

30 Még mindig sok a szovjet rendszerhez köthető utcanév Kárpátalján. <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/meg-mindig-sok-a-szovjet-rendszerhez-kotheto-utcanev-karpataljan/> (letöltve: 2017. 08. 24.)

31 В Києве переіменували проспект Ватутина. <http://korrespondent.net/city/kyev/3857705-v-kyeve-pereymenovaly-prospekt-vatutyna> (letöltve: 2017. 08. 24.)

32 Суд остановил переименование киевского проспекта Ватутина в Шухевича. <http://korrespondent.net/city/kyev/3861151-sud-ostanovyl-pereymenovanye-kyevskoho-prospekta-vatutyna-v-shukhevycha> (letöltve: 2017. 08. 24.)

33 У п'ятницю Москаль особисто потролить владу Мукачева своїм піаром на імені Шухевича. <http://zakarpatty.net.ua/News/171607-U-piatnytsiu-Moskal-osobysto-potrolyt-vladu-Mukacheva-svoim-piarom-na-imeni-Shukhevycha> (letöltve: 2017. 08. 24.)

34 В Мукачево переіменували вулицу Шухевича. <http://korrespondent.net/ukraine/3866701-v-mukachevo-pereymenovaly-ulytsu-shukhevycha> (letöltve: 2017. 08. 24.)

arra, szerintük hová vezet az elnök által közvetlenül kinevezett kormányzó politikai tevékenysége.³⁵

Moszkal nemcsak munkácsi átnevezéseivel került be az országos sajtóba. Akkor is tele voltak a hírek Kárpátalja kormányzójának dekommunizációs hőstetteivel, amikor az Ungvár agglomerációjához tartozó Minaj községben a ruszin származású szülőktől született világhírű amerikai képzőművészről, Andy Warholról nevezett el teret.³⁶ Ennél is nagyobb érdeklődést váltott ki, amikor Moszkal rendeleti úton a Técsői járás ukránul *Калини*, magyarul Alsókalina nevű községében a Lenin utcát a Beatles legendás tagjáról, John Lennonról nevezte el.³⁷ A 2015. november 21-i állapot szerint egyébként még 17 kárpátaljai településen viselte utca Lenin nevét; köztük három magyar többségű faluban (Nagybégányban, Macsolán és Tizasalamonban) is.

5. Le az oroszokkal!

Bár a dekommunizációs törvényből nem következik, és a jogszabály alapján a Nemzeti Emlékezet Intézete által összeállított listában ennek megfelelően nem is szerepelnek a szovjet korszakhoz nem kötődő orosz történelmi vagy kulturális személyiségek nevei, Ukrajna megpróbálja az átnevezési hullámot és a dekommunizációt összekapcsolni a deruszifikációval és az ukránosítással.

A nemzeti irányultságú politikusok és értelmiségiek egy része az ukrán függetlenség óta hagyományosan két Ukrajnáról beszél. Az ország egyik felét mentalitásában és nyelvben ukránnak, a másikat pedig „kreol”-nak tekintik (Rjabcsuk 2015, Zhurzhenko 2005). Utóbbiakat erőszakkal eloroszosított ukránoknak látják, akiket „vissza kell téríteni” az ukrán nyelvhez és nemzethez. Ennek a logikának a hívei közül többen etnolingvisztikai alapon sorolják erkölcsi kategóriákba az ország lakosságát (Maszenko 2007, 57. p., Zhurzhenko 2005). Az ukrán nemzetiségű, de orosz ajkú ukrán állampolgárokat – akik egyébként a legutóbbi, 2001-es census adatai szerint legalább 5,5 millióian voltak, és az ország lakosságának körülbelül 11%-át tették ki (Cserniczkó 2016, 72. p.) – nemritkán árvának, árulónak, janicsárnak minősítik (Kulyk 2001, 211. p., Pavlenko 2011, 48–49. p.). Az oroszul beszélő ukránok nyelvi asszimilációját – amint erre Shumlianskyi (2010, 142–143. p.) rámutat – morális bűncselekménynek tekintik. Hnatkevics (1999, 11. p.) például „az ukrán nemzet degenerációjával” vádolta a gyermekeikkel otthon oroszul beszélő ukránokat, akik az oroszosítás mint „betegség” által „fertőzöttek”, és nem keresik a „gyógyulást” (Cserniczkó 2016, 21–22. p.).

35 Мукачево появился тупик Москаля. <http://korrespondent.net/ukraine/3866988-v-mukachevo-poiavylsia-tupyk-moskalia> (letöltve: 2017. 08. 24.)

36 На Закарпатье открыли площадь имени Энди Уорхола. <http://korrespondent.net/ukraine/3875247-na-zakarpate-otkryly-ploschad-ymeny-edy-uorkhola> (letöltve: 2017. 08. 24.)

37 http://www.moskal.in.ua/index.php?category=news&news_id=2128 (letöltve: 2017. 08. 24.); John Lennon nevét viseli ezentúl a Lenin utca egy kárpátaljai faluban. <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/john-lennon-nevet-viseli-езentul-a-lenin-utca-egy-karpataljai-faluban/> (letöltve: 2017. 08. 24.)

A 2014 tavasza óta tartó kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus kitörése óta az ukrán politikusok és értelmiségiek egy része az orosz anyanyelvű, ukránul nem (szívesen) beszélő polgártársait kizárja a nemzetből. Yuri Shevchuk, aki az Amerikai Egyesült Államokban a Columbia Egyetemen oktat ukrán nyelvet, megkérdőjelezi, hogy az orosz anyanyelvűek jó hazafiak lehetnek: „A Keleten folyó hibrid háború a kultúra, a civilizáció frontján is kitört. Korábban eléggé világosan látható volt, ki híve és ki ellensége az ukránoknak a nyelv és a kultúra kérdése terén. Most azonban megjelent az »új« patrióták meglepő fogalma, akik szeretik Ukrajnát, de nem szeretik az ukrán nyelvet. Ez a fogalom bennem erős kétségeket ébreszt” (Shevchuk–Vlasiuk 2015). Shevchuk egyértelműen foglal állást az ukrán–orosz kétnyelvűség mindenféle megnyilvánulásával szemben: „A nyelvi skizofrénia megfosztja az ukrán nyelv védelmező szerepét azokban az egzisztenciális helyzetekben, amikor az életed veszélyben van, és a nyelved alapján meg tudod különböztetni a sajátokat az ellenségtől” (Shevchuk–Palazhyi 2015).

Az egyik legismertebb ukrán nyelvész, Larisza Maszenko (2015) is gyanúsán méregeti az ukrajnai társadalom oroszul beszélő részét: „Oroszország számára az Ukrajnával folytatott nyelvi és kulturális háborúban aratott győzelem előfeltétele volt a jelenlegi fegyveres beavatkozásnak, valamint a Krím és Donbász egy része megszállásának. S a szovjet birodalom újjáélesztésére vonatkozó terveiben a Kreml számít Ukrajna népességének azon részére, melyet az ukrán tömegtájékoztatói eszközök fölötti kontroll révén sikerült »kikristályosítania«”.

Tarasz Maruszik (2016) párhuzamot lát a dekomunizáció és a deruszifikáció között. „A dekomunizáció folyamata, amely még tart, nem lesz teljesen sikeres a deruszifikáció és a dekolonizáció folyamatának megkezdése nélkül” – állítja.

Nem meglepő hát, hogy a dekomunizációhoz kapcsolódva folyik Ukrajnában az orosz történelmi vagy kulturális személyiségekről elnevezett közterületek megszüntetése az orosz vonatkozású nevektől, azaz a nyilvános tér ukránosítása is. Ennek jegyében a kárpátaljai megyei állami közigazgatás által a régióban átnevezendő közterületekről összeállított listájában szerepel számos orosz történelmi személyiség (I. Péter cár, Patyomkin herceg), tábornok (Szuvorov, Kutuzov, Pugacsov), író és költő (Gorkij, Majakovszkij, Nyekraszov) neve is. De nem lehet már Moszkva tér vagy utca sem Kárpátalján ezután. És persze a kárpátaljai lista tartalmazza annak a Vatutyinnak a nevét is, akit Kijev és Suhevics kapcsán már említettünk.³⁸

Érdekes azonban, hogy – bár kötődnek a szovjet rendszerhez és a kommunista múlthoz – nem kerültek tiltólistára Kárpátalján az olyan közterületi nevek, mint például a *Partizán utca* vagy a *Borkanyuk utca*, *Vakarov utca*. Ennek egyszerű oka van: a szovjet partizánok, illetve Borkanyuk³⁹ és Vakarov⁴⁰ a második világháború éveiben a szovjetek

38 Два села та 558 вулиць, площ і провулків на Закарпатті мали би змінити назви. <http://zakarpattia.net.ua/Blogs/143392-Dva-sela-ta-558-vulyts-ploshch-i-provulkiv-na-Zakarpattimaly-by-zminyty-nazv> (letöltve: 2017. 08. 24.)

39 Oleksza Borkanyuk (1901–1942) a mai Kárpátalján született. Amikor a régió Csehszlovákia része volt, a Szovjetunióban tanult. Rövid kitérők után 1941-ben tért vissza az akkor ismét Magyarországhoz tartozó Kárpátaljára, ahol partizánként, illetve a földalatti kommunista mozgalom egyik szervezőjeként működött. 1942-ben a magyar katonai elhárítás egy partizánakció

oldalán részt vettek az akkor Magyarországhoz tartozó Kárpátalja elfoglalásáért vívott harcokban, az antifasiszta mozgalomban, azaz részei a Kárpátalja Szovjet-Ukrajnához csatolását legitimáló emlékezetpolitikának. 2017 augusztusában nem is háborgatta senki a *Partizán utca* és a *Borkanyuk utca* névtábláját a kárpátaljai Nagyszőlősen, vagy a *Vakarov* utcáét Csapon; ám például a *Szuvorov* utcának Beregszászban ma már *Oroszlán utca* a neve.

Egyébként az MTA állásfoglalása szerint a *partizán* Magyarországon „nem használható közterület elnevezésére”, ugyanis „a kifejezés közvetlenül utal az önkényuralmi politikai rendszer kiépítését elősegítő idegen állam fegyveres erejére, a szovjet hadsejre és annak irreguláris katonai »szervezetére«”.⁴¹

6. Cuius regio, eius nomen

A mai Ukrajna területén természetesen nem a dekomunizációs törvénycsomag következtében változtak meg először tömegesen a földrajzi nevek.

A szovjethatalom a kommunista ideológiának megfelelően alakította át az egész Szovjetunió területén a településneveket, illetve sok város, falu nevét oroszosította (lásd pl. Rannut 1995). Ukrajna függetlenné válása után szintén azonnal elindult egy helységnévreform és vele a szimbolikus térfoglalás (Portnov 2009). Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek első felében számos olyan település vette fel régi nevét, amelyet a szovjet korszakban neveztek át. Az átnevezések egy részeként a települések a szovjet ideológiához, a Szovjetunió Kommunista Pártjának alakjaihoz kapcsolódó nevektől szabadultak meg. Továbbá számos olyan település is visszakaphatta a szovjet rendszer előtti megnevezését, amelynek nem szláv lakossága az ott élő nemzeti kisebbség nyelvén állíttatta vissza a helység nevét. Például a szovjet korszakban *Минеральне* nevet viselő magyarok lakta kárpátaljai település így kapta vissza magyar nevét *Tiszaásvány* alakban, melynek ukrán változata a *Тисаашвань* lett (Beregszászi 1995/1996, Dobos 2016). Több kárpátaljai román falu is élt a lehetőséggel, így például az ukránul *Діброва* (Gyibrova) nevet viselő, a leggazdagabb ukrainai településként elhíresült falu⁴² visszaállíttatta román megnevezését, és 2004 óta ukránul *Нижня Апша*, románul *Apşa de Jos* olvasható a helységnévtáblákon a magyarul *Alsóapsaként*

---

során elfogta. Egy budapesti börtönben halt meg. Miután Kárpátalja Szovjet-Ukrajna része lett, hamvait szülőföldjére szállították. 1965-ben megkapta a Szovjetunió Hőse címet.

- 40 Dmitro Vakarov (1920–1945) oroszul író költő a mai Kárpátalján született. Huszton és Prágában végezte a gimnáziumot, majd 1941–1944 között Budapesten volt egyetemi hallgató. Antifasiszta tevékenysége miatt 1944 áprilisában letartóztatták, Németországban halt meg. Halála után megkapta a harci cselekményekért kitüntetését, és posztumusz felvették a szovjet írószövetség tagjai közé.
- 41 Összefoglaló a XX. századi önkényuralmi rendszerekhez köthető elnevezésekkel összefüggő szakmai vizsgálatról. http://mta.hu/data/dokumentumok/hatteranyagok/akademiai_szabalyozasok/osszefoglalalo__XX._szazadi_onkenyuralmi_rendszerek_b.pdf (letöltve: 2017. 08. 24.)
- 42 Нижня Апша, что в Закарпатье, самое богатое село Украины. <https://www.youtube.com/watch?v=6z0TajD3vxM> (letöltve: 2017. 08. 24.)

ismert községben (Cserniczkó 2013, 317. p.). A településeken belül is megindult a közterületi nevek revíziója (lásd például Lemberg/Lviv példáját: Lagzi 2016, 57. p., Szereda 2009).

A legújabb tömeges helységnév-átalakítási hullám azonban a dekkommunizáció következménye a független Ukrajnában. A törvény hatását talán érzékeltetik ezek a számok: 1986 és 2013 között az országban összesen 591 település esett át névváltoztatáson (ebből 138 kárpátaljai település volt);⁴³ az itt bemutatott törvény következményeként egyetlen év alatt 987 településnevet módosítottak.

A földrajzi és közterületi nevek törvényben előírt, kötelező megváltoztatása szerves része a névanyagra is kiterjedő nyelvpolitikának és nyelvtervezésnek (Walkowiak 2016), amelynek célja a mentális térkép átalakítása, a valóság átkonstruálása. A „Cuius regio, eius religio” helyett ez esetben a „Cuius regio, eius nomen” elv érvényesül.

Kiss Lajos (1992, 129. p.) írta negyedszázaddal ezelőtt: „Az idő óriási rostájában benne vannak a földrajzi nevek is”. Ez tény. A fenti események azonban rámutatnak arra, hogy – bár Petro Porosenko, Ukrajna elnöke büszke arra, hogy a dekkommunizáció révén „Ukrajnában helyreállt a történelmi igazságosság”⁴⁴ – ez a folyamat sem egyesítette az erősen megosztott ukrainai társadalmat. Felmérések szerint az ország lakosságának kevesebb mint fele támogatja a dekkommunizációt és az ennek részeként jelentkező átnevezési hullámot.⁴⁵

7. Uralja-e a jövőt, aki a múltat uralja?

A fenti kérdést Gyurgyák János (2017) tette fel nemrég a magyar(országi) történelemszemlélet és emlékezetpolitika kapcsán, ám a mai Ukrajna számára is releváns.

Az 1991-es függetlenné válás óta az ukrainai társadalmi-politikai folyamatok között meghatározó az államépítés, az ukrán politikai nemzet formálódása, valamint egy új, a szovjet identitástól eltérő azonosságtudat alakulása (Fedinec és mtsai 2016). Folyamatban van a nemzeti történelem és az erre (is) épülő nemzettudat kialakítása, megkonstruálása (Marple 2007). A nemzetépítés során a forradalmi mámorokat is kihasználó politikai elit szelektív történelemképet kínál a társadalom számára. Ennek részeként az ukrán népet a külső agresszió és elnyomás áldozataként tüntetik fel, és elutasítják, hogy az ukrán népnek bármi szerepe lett volna a szovjet totalitarizmus megteremtésében és fenntartásában, a nyugat-ukrainai lengyel- és zsidóellenes pogromok

43 Алфавітний покажчик нових і старих найменувань населених пунктів, які були перейменовані з 01.01.1986 по 01.02.2013. <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/ADM/d06.rtf> (letöltve: 2017. 08. 24.)

44 Порошенко гордиться масштабами декомунізації. <http://korrespondent.net/ukraine/3754360-poroshenko-hordytsia-masshtabamy-dekommunizatsyy> (letöltve: 2017. 08. 24.)

45 Декомунізацію підтримують менше половини українців – соціопитування. https://dt.ua/POLITICS/dekomunizaciyu-pidtrimuyut-menshe-polovini-ukrayinciv-socopituvannya-244799_.html (letöltve: 2017. 08. 24.)

ban; ugyanakkor az ukrán függetlenségért harcoló nacionalista mozgalmakat mint a modern és szuverén Ukrajnáért folytatott küzdelem hőseit heroizálják (Portnov 2009, 14–20. p.). A kommunista rezsimhez köthető személyiségek közül csak azok kapnak kegyelmet a feledésre ítéltetés alól, akik valamiképpen beilleszthetők a független Ukrajnáért és az ukrán nyelvért, népért folytatott harc mitológiájába.⁴⁶ A dekommutációs törvénycsomag így része a történelmi múlt átértelmezési folyamatának. Ezen belül a megyék, járások, városok, falvak, utcák és terek átnevezése a szimbolikus területfoglalás lényeges kelléke. A fentiek példaként szolgálnak arra, hogy a nyelvpolitika és a nyelvtervezés – szemben az optimisztikus definíciókkal, melyek szerint ezek célja a társadalmi és gazdasági fejlődés elősegítése (lásd pl. Grin 2003, 30. p.) – gyakran eszköz a politikai hatalom megszerzéséhez, illetve megtartásának megideologizálásához (Tollefson 2015, 140–141. p.).

A narancsos forradalom, a méltóság forradalma és a dekommutáció ellenére még nem alakult ki a modern értelemben vett, 21. századi ukrán politikai nemzet. Ernest Renan (1995) szerint a nemzet nem más, mint közös emlék a múltból és közös terv a jövőre. A mai Ukrajnában azonban nem mindenki nyitott a felülről erőltetett történelemszemléletre, és a különböző csoportok eltérően képzelik a jövőt. Egy olyan országban, amely számtalan tényező mentén megosztott (Karácsonyi és mtsai 2014), és amelynek területén évek óta fegyverek ropognak, nem biztos, hogy a történelem nemzeti mitológiává konstruálása révén lehet megalapozni a fényes jövőt.

Irodalom

- Beregyszási Anikó 1995/1996. Language Planning issues of Hungarian Place-names in Subcarpathia. *Acta Linguistica Hungarica*, 43, 1–8. p.
- Cserniczkó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Cserniczkó István 2016. *Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában*. Ungvár, Autdor-Shark.
- Dobos, Sándor 2016. The Restoration of the Historical Hungarian Names of Hungarian-Populated Settlements in the Territory of the Present-Day Transcarpathia from 1989 to 2000. *Acta Humana: Emberi jogi közlemények* IV/6, 19–43. p.
- Fedinec Csilla–Cserniczkó István 2016a. Az Ukrajnából száműzött Lenin. Európai út a kommunizmus öröksége nélkül? *Regio*, 24/1, 73–124. p.
- Fedinec Csilla–Cserniczkó István 2016b. Декommунізація в сучасній Україні: пошук шляхів в області історії, ідентичності і мовної політики. *Історическа Експертиза*, 4, 67–88. p.

46 Nemzeti Emlékezet Intézete ilyen kivételként nevezi meg például Pavlo Ticsina (1891–1967) és Olesz Honcsar (1918–1995) nevét. Ticsina Sztálin-díjas szovjet-ukrán költő, fordító; ő írta egyebek között az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság himnuszának szövegét. Érdeme, hogy munkásságának legnagyobb része ukrán nyelvű. Olesz Honcsar kétszeres Sztálin-díjas szovjet-ukrán író, költő, szerkesztő. 1990-ben kilépett a szovjet kommunista pártból, 1990–1994 között Ukrajna parlamenti képviselőjeként egyike azoknak, akik megszavazták a függetlenségi nyilatkozatot. 2005-ben posztumusz megkapta az Ukrajna Hőse kitüntetést. S amint láthattuk, ilyen kivétel Borkanyuk és Vakarov is.

- Fedinec Csilla–Halász Iván–Tóth Mihály 2016. *A független Ukrajna. Államépítés, alkotmányozás és elsüllyesztett kincsek*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont–Kalligram.
- Lagzi Gábor 2016. *Városok a határon. Wrocław, L'viv és Vilnius multikulturalizmusa a múltban és a jelenben*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Grin, François 2003. *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Gyurgyák János 2017. Uralja-e a jövőt, aki a múltat uralja? A 20. századi magyar történelemről – pillantás a 21. századból. In Jakab András–Urbán László (szerk.): *Hegymenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó, 51–73. p.
- Hnatkevics, Jurij (Гнаткевич Юрій) 1999. *Чи злетить птах у синє небо? Нариси про русифікованих і русифікаторів та гірку долю української мови в незалежній Україні*. Київ, Просвіта.
- Karácsonyi Dávid–Kocsis Károly–Kovály Katalin–Molnár József–Póti László 2014. East–West dichotomy and political conflict in Ukraine – Was Huntington right? *Hungarian Geographical Bulletin*, 2, 99–134. p.
- Kiss Lajos 1992. Cuius regio, eius nomen? *Magyar Tudomány*, 2, 129–135. p.
- Korolenko, Bohdan–Karetnyikov, Igor–Majorov, Makszim (Короленко Богдан, Каретніков Ігор, Майоров Максим) 2017. Декомунізація назв населених пунктів та районів України: підстави, процес, підсумки. *Місто: історія, культура, суспільство*, 1, 134–141. p.
- Kulyk, Volodymyr 2001. The Politics of Ethnicity on Post-Soviet Ukraine: Beyond Brubaker. *Journal of Ukrainian Studies*, 26/1–2, 197–221. p.
- Marples, R. David 2007. *Heroes and villains: creating national history in contemporary Ukraine*. Budapest, Central European University Press.
- Maruszik, Tarasz (Марусик Тарас) 2016. День слов'янської писемності і культури: декомунізація буде неповна без дерусифікації. *Портал мовної політики*, 12.06.2016. <http://language-policy.info/2016/06/den-slov-yanskoji-pysemnosti-i-kultury-dekomunizatsiya-bude-nepovna-bez-derusyifikatsiji/> (letöltve: 2017. 08. 24.)
- Maszenko, Larisza (Масенко Лариса) 2007. *(У)мовна (У)країна*. Київ, Темпора.
- Maszenko, Larisza (Масенко Лариса) 2015. Мовознавча солідарність по-українськи. *Портал мовної політики*, 24.09.2015. <http://language-policy.info/2015/09/larysa-masenko-movoznavcha-solidarnist-po-ukrajinsky/> (letöltve: 2017. 08. 24.)
- Nalivajko, Szeverin (Наливайко Северин) 2014. Ленінопад. *Країна*, 2014. október 21. http://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_leninopad/584056 (letöltve: 2017. 08. 24.)
- Pavlenko, Aneta 2011. Language rights versus speakers' rights: on the applicability of Western language rights approaches in Eastern European contexts. *Language Policy*, 10, 37–58. p.
- Portnov, Andrej 2009. Тортéнемірiас укрáн мóдра. Мегjегjзéсek а хéткóзнapi валóсáг тóртéне-ти алapú áтрендзéсéhez. In Fedinec Csilla–Szereda Viktória (szerk.): *Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 11–49. p.
- Rannut, Mart 1995. Beyond Linguistic Policy: the Soviet Union versus Estonia. In Tove Skutnabb-Kangas–Robert Phillipson (eds.): *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin–New York, Mouton de Gruyter, 179–208. p.
- Renan, Ernest 1995. Mi а nemzet? In Bretter Zoltán–Deák Ágnes (szerk.): *Eszméк а politikában: а nacionalizmus*. Pécs, Tanulmány, 171–187. p.
- Rjabcsuk, Mikola 2015. *А két Ukrajna*. Budapest, Örökség Kulturpolitikai Intézet.
- Shevchuk, Yuri–Palazhyi, Halyna (Шевчук Юрій–Палажій Галина) 2015. Мовна шизофренія – нова, потужна форма русифікації. *Портал мовної політики*, 2015.9.19. <http://language-policy.info/2015/09/yurij-shevchuk-movna-shyzofreniya-nova-potuzhna-forma-rusyifikatsiji/#more-1780> (letöltve: 2017. 08. 24.)

- Shevchuk, Yuri–Vlasiuk, Hanna (Шевчук Юрій–Власюк Ганна) 2015. Двомовність як хвороба. Професор Колумбійського університету називає українську мовну ситуацію «мовною шизофренією». *Портал мовної політики*, 2015.7.5. <http://language-policy.info/2015/07/dvomovnist-yak-hvoroba-profesor-kolumbijskoho-universytetu-nazyvaje-ukrajinsku-movnu-sytuatsiyu-movnoyu-shyzofrenijeyu/> (letöltve: 2017. 08. 24.)
- Shumlianskyi, Stanislav 2010. Conflicting abstractions: language groups in language politics in Ukraine. *International Journal of the Sociology of Language*, 201, 135–161. p.
- Szereda, Viktória 2009. A város mint lieu mèmóire: egységes vagy megosztott emlékezet? Lemberg példája. In Fedinec Csilla–Szereda Viktória (szerk.): *Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 244–270. p.
- Tollefson, James W. 2015. Historical-Structural Analysis. In Francis M. Hult–David Cassels Johnson (eds.): *Research Methods in Language Policy and Planning: a Practical Guide*. Malden (MA), Wiley Blackwell, 140–151. p.
- Walkowiak, Justyna 2016. Personal Names in Language Policy and Planning: Who Plans What Names, for Whom and How? In Guy Puzeý–Laura Kostanski (eds.): *Names and Naming: People, Places, Perceptions and Power*. Bristol–Buffalo–Toronto, Multilingual Matters, 197–212. p.
- Zhurzhenko, Tatiana (Журженко Татьяна) 2005. Миф о двух Украинах. *Перекрестки*, 3–4, 16. p.

ISTVÁN CSERNICKÓ

IDEOLOGICAL BATTLE ON THE FRONT OF NAMES

One of the key priorities of the new Ukrainian political leadership emerging in the political crisis persisting since the end of 2013 has been the eradication of the Soviet past. This intention was addressed by the “decommunization package” consisting of four laws, adopted by the Ukrainian parliament on 9 April 2015 and signed by the president on 15 May. This study describes one of the laws forming part of the package, entitled “Law on the Condemnation of the Communist and National Socialist Totalitarian Regimes and on the Prohibition of Their Symbols”. Further, it analyses the name reform provided for by the law and engineered by the Ukrainian Institute of National Remembrance, in the result of which 987 cities, large municipalities and villages, 25 districts, and several ten thousand public domains (roads, streets, squares) got new names during one single year, in the spirit of the remembrance policy taking new direction in Ukraine

Számunk szerzői

Alföldyová, Ingrid (1972)

kutatási és fejlesztési szakember, matematika és matematikai kompetencia tudásszintmérő tesztek koordinátora (Szabványosított Oktatásügyi Mérések Nemzeti Intézete, Pozsony, Szlovákia)

Baka L. Patrik (1991)

író, kritikus, doktorandusz (Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia)

Bolemant Lilla (1964)

kutatási és fejlesztési szakember, magyar és szlovák nyelvi és irodalmi tudásszintmérő tesztek koordinátora (Szabványosított Oktatásügyi Mérések Nemzeti Intézete, Pozsony, Szlovákia)

Csernicskó István (1973)

nyelvész (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, Ukrajna; Pannon Egyetem, Veszprém, Magyarország)

Ficek, Tomáš (1986)

statisztikai elemző és mérésértékelő kutatási és fejlesztési szakember (Szabványosított Oktatásügyi Mérések Nemzeti Intézete, Pozsony, Szlovákia)

Fülöp László (1944)

nyugalmazott nyelvész (Kaposvári Egyetem, Kaposvár, Magyarország)

A.Gergely András (1952)

társadalomkutató, kulturális antropológus (ELTE TáTK, MTK TK PTI, Budapest, Magyarország)

Gaucsík István (1973)

történész (Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Pozsony, Szlovákia)

Horbulák Zsolt (1972)

történész, közgazdász (Alexander Dubček Egyetem, Trencsén, Szlovákia)

L. Juhász Ilona (1960)

etnológus (Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központja, Komárom, Szlovákia)

Juhász Gyula (1956)

helytörténész (Párkány, Szlovákia)

Lacza Ilona (1958)

könyvtáros (Dunaszerdahelyi Csallóközi Könyvtár, Szlovákia)

Liszka József (1956)

etnológus (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központja, Komárom, Szlovákia)

Popély Árpád (1970)

történész (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, Szlovákia)

Simon Attila (1966)

történész (Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja; Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia)

Tóth Pál Péter (1942)

demográfus (Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecenben, Magyarország)